

Tropenjongen

Sanatan de Jongh Swemer

Auteur Sanatan de Jongh Swemer baseerde het verhaal ‘Tropenjongen’ op ervaringen uit zijn eigen jeugd in Indië en Nederland. Hij geniet nog steeds van de tropen.

Foto: Elsja Lewin

Odin was twee jaar toen het tropische eiland waar hij woonde, in het voormalige Nederlands-Indië, werd overspoeld door Japanse troepen.

Zijn vader, KNIL officier, werd krijgsgevangene gemaakt en afgevoerd. Met zijn moeder en jongere broer overleefde hij vier interneringskampen en twee bombardementen.

Het complete gezin repatrieerde naar Holland, maar ging terug naar Indië tijdens de Bersiap (vrijheidsstrijd) tot het land Indonesië werd.

Terug in Nederland had Odin grote moeite om zich aan te passen en rebelleerde tegen alles, zoekend naar een vrijer leven.

Tenslotte werd hij stuurman op schepen die op het Verre Oosten voeren en was hij terug in zijn geliefde tropen.

“Het is echt een Bildungsroman, die laat zien hoe iemand zich ontwikkelt tot volwassene, eerlijk en niet zonder zelfkritiek, vol sprekende details en boeiend.

Ik wens Tropenjongen een goede reis!”

Peter van Zonneveld

Voorzitter Werkgroep Indisch-Nederlandse Letteren

ISBN 978-94-92079-36-7

9 789492 079367 >

Uitgeverij Artscience

Boekencoöperatie

NUR 301 (roman, novelle)

Sanatan de Jongh Swemer

Tropenjongen

Autobiografische roman

Opgedragen aan Trijntje Hettema, een stoere Friezin

Artsience

Eerdere publicaties van de auteur:

Onderweg... Avonturen en inzichten van een wereldreiziger
(Mystieke reizen en ontmoetingen)

Toen Varen nog Avontuur was
(zeemansverhalen)

Over de Horizon
(Reisgedichten)

Bronnen:

Hoe het ons verging... (Herinneringen van kampbewoners) 1994
Familiearchief

Sanatan de Jongh Swemer, *Tropenjongen*

Copyright © 2020 Sanatan de Jongh Swemer en voor deze uitgave
Boekencoöperatie Nederland U.A.

Een uitgave van Artscience, onderdeel van de Boekencoöperatie

Omslag, opmaak: Ewout Storm van Leeuwen

De tekeningen bij de hoofdstukken zijn van de auteur

Foto's omslag en auteur: Elsja Lewin

Foto's Kamp Kampili: familiearchief

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
gereproduceerd zonder schriftelijke toestemming van de uitgever.

boekcoop@gmail.com

www.boekencooperatie.nl, www.boekenroute.nl (webwinkel)

NUR 301 (Roman)

ISBN 9789492079367 (papieren boek)

ISBN 9789492079374 (e-boek)

INHOUD

Voorwoord	7
Foto's	
1- De Japanse aanval	11
2- Bombardement op kamp Tan Tui	22
3- Per schip naar kamp Kampili op Celebes	36
4- Bombardement op kamp Kampili	43
5- De bevrijding	47
6- Het gezin herenigd	51
7- Voor het eerst naar Holland	65
8- Terug naar Indië	78
9- Vertrek uit het Moederland	115
10- Rebel zonder doel	125
11- Een onverwachte donderslag	138
12- Ontdekking van de liefde	167
13- Naar de Zeevaartschool	182
14- Motorzwerftocht met Yuri	188
15- Odin' s zoektocht naar zijn vader	198
16- Een tragische gebeurtenis	212
17- Naar zee	221
18- Schokkend nieuws	254
19- Naar Istanbul met Yuri	265
20- De tropen lonken	272

*Het schoolklasje in kamp Kampili, Celebes (Sulawesi).
Het jongetje rechts, met geruite bloes, is de auteur,
dan 5 jaar oud.*

Voorwoord

Niemand wandelt ongestraft onder de palmen, zei Goethe.

Dat blijkt zeker ook te gelden voor de hoofdpersoon van dit onopgesmukte verhaal over een jongen die zijn eerste levensjaren doorbrengt in Indië, en daar niet meer van loskomt.

Ik heb het met veel belangstelling gelezen.

Zijn vader is kapitein bij het KNIL, zijn moeder een sterke Friezin.

Een verblijf in Japanse kampen op Ambon en Celebes, het ondergaan van bombardementen, de angstige dagen van vlak na de capitulatie, en het vertrek naar Holland. Daar heersen vooral wetten en regels.

Opnieuw naar Indië, nu naar Madoera met het hele gezin, en dan het definitieve afscheid.

De benauwde sfeer van de jaren vijftig in Nederland, met alles wat niet mocht, en de preutsheid waarmee je als puber geconfronteerd wordt.

Niet willen deugen op school, avonturen beleven, de eerste grote liefde, en uiteindelijk je bestemming vinden op zee, als stuurman op schepen naar de tropen.

Het is echt een Bildungsroman, die laat zien hoe iemand zich ontwikkelt tot volwassene, eerlijk en niet zonder zelfkritiek, vol sprekende details, boeiend en heel leesbaar geschreven.

Ik wens Tropenjongen een goede reis!

Peter van Zonneveld

Voorzitter Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde

*Artistieke weergave van het bombardement op kamp Kampili.
Aquarel (zwart-wit weergegeven)*

Vrouwen staan in de houding voor Japanse officieren die het gebombardeerde kamp inspecteren.

Vrouwen redden teilen, potten en pannen uit de as van het gebombardeerde kamp.

Kampkinderen lopen langs de uitgebrande keuken na het bombardement

De Japanse aanval

Als een zwerm sprinkhanen landden de Japanse keizerlijke troepen op het tropische eiland Amboina in de Zuid-Molukse Zee. Met een geweldige overmacht aan manschappen en vuurkracht liepen ze de Nederlandse en Australische troepen, die het eiland moesten verdedigen, na enkele gevechtshandelingen onder de voet. Het was januari 1942. Nederlands-Indië stond aan de vooravond van een wrede Japanse bezetting.

Eerder hadden de Jappen bombardementen uitgevoerd op Amboina's hoofdstad en veel Nederlandse vrouwen en kinderen waren naar het gecamoufleerde Boskamp buiten de stad gebracht voor de veiligheid. Het kamp bestond uit bamboe loodsen bij een riviertje tussen lage, beboste heuvels.

Maar nog niet alle vrouwen waren geëvacueerd. Tjitske van der Zee lag op de kraamafdeling van het Marine hospitaal en kon elk moment bevalen. In een wiegje naast haar bed lag zoon Odin, nog geen twee jaar oud.

De vader van Odin, Harm van der Zee, was kapitein bij het KNIL (Koninklijk Nederlands-Indisch Leger) en bevond zich elders op het eiland bij zijn eenheid. Zij wachtten op de aanval, in de wetenschap dat ze geen schijn van kans hadden tegen de overweldigende Japanse overmacht.

Het KNIL had altijd de taak gehad om de rust in de Archipel van Nederlands-Indië te bewaren. Zij waren er niet op berekend om het eilandrijk te verdedigen tegen een aanval van buitenaf. Daarom ook was een Australische eenheid ter versterking naar het eiland gekomen. Maar nog zouden ze ver in de minderheid zijn.

Het was het begin van wat de Tweede Wereldoorlog zou gaan heten.

Nederland was al bijna twee jaar bezet door Duitsland, nadat de nazi's op 14 mei 1940 de stad Rotterdam aan puin gebombardeerd hadden.

Hitler en zijn trawanten droomden van een Groot Duitsland dat heel Europa zou omvatten. In Japan was de keizer begonnen zijn visie te realiseren: Azië voor de Aziaten onder het bewind van Japan. Zijn marine had op 7 december 1941 de vloot van de Verenigde Staten in Pearl Harbour, op Hawaii, de grond ingeboord en tegelijkertijd Hong Kong aangevallen. De volgende dag verklaarde Nederland Japan de oorlog. Spoedig voerden de keizerlijke legers aanvallen uit op Malakka, Borneo en Celebes. Ze wilden heel Nederlands-Indië, dat veel olie en andere grondstoffen had, veroveren.

Terwijl de Japanse dreiging naderde, was er een mogelijkheid voor Nederlandse gezinnen om te evacueren naar Australië en Harm had al een passage voor zijn vrouw en kinderen geboekt. Maar Tjitske weigerde haar man te verlaten in moeilijke tijden. Een dappere beslissing die echter verkeerd zou uitpakken. Elke dag kon het eiland Amboina aan de beurt zijn.

Kapitein Harm was bij zijn troepen. Hij was in gedachten veel bij zijn vrouw en vroeg zich af in wat voor wereld zijn tweede kind geboren zou worden. Hij kon niet bij de geboorte zijn en hoorde een paar dagen later van een ordonnans dat hij een tweede zoon had gekregen en dat de bevalling, begeleid door verre bombardementen, moeilijk was geweest. De kapitein kreeg een paar uur verlof om zijn jongste zoon even in zijn armen te houden en zijn vrouw en oudste zoon te zien. De baby was gezond, maar de moeder nog zwak. Een naam hadden ze al. De nieuwe telg heette Max. Pas vier jaar later zou kapitein Harm zijn vrouw en zoons weer zien.

Max was een week oud toen het Marine hospitaal tijdens een Japans bombardement in de nacht een directe inslag kreeg.

Zoals bij elk luchtalarm was Tjitske met de baby onder het bed gekropen met het wiegje van Odin naast zich, wachtend tot de luchtaanval voorbij zou zijn. Deze keer hoorde ze de Japanse vliegtuigen recht over het hospitaal vliegen, gevolgd door een gierend geluid dat eindigde in een geweldige explosie. Was het hospitaal getroffen? De inslag deed de vloer van haar kraamkamer trillen. Van het plafond viel een regen van kalk. De klap was enorm. Odin had met angst naar zijn moeder gekeken en rust in haar ogen gezien, want Tjitske was een nuchtere, stevige, blonde Friezin die het hoofd koel hield. Haar kalmte gaf Odin ook rust en vertrouwen.

Meteen na de aanval op het hospitaal werd besloten dat Tjitske en haar twee zoons ook naar het Boskamp geëvacueerd zouden worden. Diezelfde middag nog. Elk moment kon de Japanse inval beginnen en daar zouden ze veilig zijn voor gevechtshandelingen. De bedoeling was om langs de kali, de rivier, naar het Boskamp te lopen, maar die weg bleek versperd door in brand geschoten olietanks.

De kleine stoet moest nu over een heuvel, langs smalle geitenpaadjes die glibberig waren omdat het had geregend. Tjitske was te zwak voor die voettocht en lag op een brancard die gedragen werd door twee mannen. Een andere vrouw droeg baby Max in een wiegje en een Ambonees kindermisje had Odin op de arm. In ganzenpas volgden ze een begeleider door de donkere nacht. Soms gleed iemand uit over het modderige pad. Beneden hen lag de hoofdstad, naar Hollandse maatstaven een kleine plaats. Hier en daar stonden gebouwen in brand en in de verte klonken sirenes van de brandweer. De vliegtuigen waren vertrokken nadat ze hun bommenlast hadden uitgeworpen.

Het liep tegen de avond en vanaf haar brancard zag Tjitske een prachtige zonsondergang over de mooie, nog vredige grote baai, waarboven de zwarte wolken van de oliebranden opbolden. Met pijn in haar hart voelde Tjitske dat haar wereld en leven op dit mooie eiland voorgoed voorbij waren.

Laat in de avond bleek dat de begeleider de weg was kwijt geraakt. Ze kwamen bij een kamponghuisje dat door de bewoners was verlaten. Daar troffen ze twee Hollandse vrouwen die de stad waren ontvlucht. Hun mannen waren vanwege de oorlog opgeroepen voor militaire dienst. Tjitske besloot om daar de nacht door te brengen en stuurde de dragers weg, omdat

ze waarschijnlijk elders meer nodig waren, Ze konden niet ver meer weg zijn van het Boskamp. De begeleider ging met hen mee.

Met hulp van de vrouwen maakte ze een slaapplek op de grond voor haarzelf, de baby en Odin. Maar van slapen kwam niet veel. Voortdurend was er kanongebulder van oorlogsschepen die de stad beschoten en geronk van vliegtuigen die overkwamen.

Tjitske bedacht dat als ze overdag vanuit de lucht gezien zouden worden, ze waarschijnlijk met mitrailleurs beschoten zouden worden.

Ze overlegde met de andere vrouwen en ze besloten om toch maar door de nacht de weg naar het Boskamp te zoeken. Tjitske zou lopen en, waar nodig, door hen ondersteund worden. Het Ambonese kindermisje was er ook nog en zo liepen ze door de nacht, vijf vrouwen met een kleuter en een baby. Het begon te regenen, het pad dat naar beneden liep werd steeds glibberiger en de vrouwen bewogen zich van boom tot boom om niet uit te glijden. Tjitske had, vanwege de plotselinge evacuatie, niet meer aan dan een nachttjapon en een badjas. Bij het eerste ochtendschemer vonden ze het kamp in het bos, waar ze doodvermoeid en natgeregend aankwamen.

Het Boskamp bestond uit een paar lange loodsen van hout en bamboe tussen bomen, waar eerder geëvacueerde vrouwen en kinderen de beste plaatsen al hadden ingenomen. Tjitske kreeg een plekje op de lange gezamenlijke slaapbriks, waar de vrouwen, die elkaar soms helemaal niet kenden, naast elkaar sliepen, maar er was ruimte voor de wieg.

De andere vrouwen vertelden dat toen zij in het Boskamp kwamen, alle voorraden en kampspullen gestolen bleken te zijn. Het was van meet af aan erg behelpen. De eerste paar dagen was er nog hulp van het Ambonese kindermisje, die ook wat kleren voor haar en de kinderen uit het huis haalde. Niet te veel, want Tjitske ging er vanuit dat het verblijf in het Boskamp maar tijdelijk was en dat ze, als de gevechten over waren, wel weer naar huis kon gaan. Na een paar dagen verdween het kindermisje, omdat het niet verstandig was om samen gezien te worden met Hollanders. Vanaf dat moment moest Tjitske, net als de andere vrouwen, kleren en luiers zelf wassen in het riviertje. De schok van de drastische verandering in haar leven was zo groot, dat ze bijna al haar haren verloor. Gelukkig groeiden

die later weer aan.

Kort na de val van Amboina kwamen afschrikwekkend uitzierende Japanse soldaten het kamp binnen. Kleine mannetjes met spleetogen, O-benen, rare achterflappen aan hun petjes en met een bajonet op het geweer. Orders blaffend in het vreemd klinkende Japans en stompen uitdelend maakten ze de vrouwen duidelijk dat ze zich buiten de loodsen moesten opstellen en diep buigen voor hun overwinnaars. Daarna doorzochten ze de barakken. Geld, horloges en sieraden werden ingenomen en ze lieten bij vertrek een wacht achter om eventuele ontvluchtingspogingen tegen te houden.

Door de komst van de Japanse soldaten en hun gedrag begon het tot Tjitske door te dringen dat ze haar huis misschien nooit meer zou terugzien. Dat mogelijk alle bezittingen van het gezin verloren zouden gaan. Hun kleren, meubels, sieraden, fotoalbums, souvenirs uit Holland, huwelijksgeschenken en uitzet en het hele instrumentarium van haar kleine tandartsenpraktijk aan huis. Het gaf haar een gevoel van grote wanhoop. Binnen een paar dagen was haar leven totaal veranderd en onzeker geworden.

Met weemoed gingen haar gedachten terug naar de dag, een paar jaar geleden, dat zij en Harm de prachtige grote baai van Amboina binnenvoeren op een klein stoomschip van de KPM (Koninklijke Pakketvaart Maatschappij). Het eiland leek een paradijs, met groene beboste heuvels, kusten van rots en witte stranden, omzoomd door klapperbomen. Ze dacht aan hun gezellige huis met een tuin vol bloeiende bloemen en hoe ze blij haar praktijkruimte had ingericht. De vreugde dat ze zwanger was van Odin en hoe trots Harm was geweest toen hij zijn eerste zoon in zijn armen droeg. Hoe op de officierssoos de geboorte werd ingedronken met champagne en de baby een zilveren kroesje met inscriptie kreeg. Waarschijnlijk was dat ook voorgoed weg.

Tjitske herinnerde zich de gelukkige dagen dat ze 's morgens patiënten ontving en 's middags ging bridgen met vriendinnen die ze opzocht per een taxi met achterin de box van Odin. De wandelingen met haar man langs de baai, de vlammeende zonsondergangen. De feestjes op de soos en de gezellige borrels op het platje aan de tuin. Hoe comfortabel was het leven geweest met bediendes die het meeste huishoudelijke werk deden.

Wat een heerlijke paar jaren hadden ze gehad, maar zouden die ooit nog terugkomen? Hoe lang zou deze waanzinnige oorlog duren? Tjitske besloot met Friese koppigheid om alles op alles te zetten om samen met haar zonen te overleven, zodat ze daarna met Harm weer een nieuw leven konden beginnen.

Een paar dagen nadat Tjitske in het Boskamp was aangekomen, vielen de Japanners het eiland aan en het duurde niet lang voordat de Nederlandse en Australische troepen zich moesten overgeven. Er waren nog enige gevechten geweest, waarbij ook militairen gesneuveld waren, maar ze waren kansloos. Kapitein Harm van der Zee was een van de 300 man van het KNIL, die krijgsgevangen werden genomen en afgevoerd naar vieze Chinese hotelletjes in de stad.

De Australiërs hielden het bij het vliegveld nog een dag langer vol, maar moesten toen ook capituleren. 800 Man gaven zich over, waarvan er meteen 300 geëxecuteerd werden. Onthoofd met een Samoeraizwaard. De vrouwen in het Boskamp hoorden dit van de lokale bevolking. Voor Tjitske en de andere vrouwen, die een huishouden hadden gehad met een baboe, djongos (huisjongen), kokkie en tuinman, was het Boskamp een grote cultuurschok. Ook hoorden ze dat Japanse officieren in de stad de huizen van de Nederlanders hadden betrokken, waardoor de laatste hoop dat ze nog iets van hun bezittingen zouden terugkrijgen, verdampte.

Op zijn vijftigste keerde Odin terug op Amboina om de plaatsen van zijn prille dramatische jeugd op te zoeken.

Het was niet moeilijk om het Marine hospitaal te vinden, dat nog steeds als ziekenhuis werd gebruikt. Het was een groot complex tussen groene gazons. Hij vroeg een arts, althans een man in een witte jas met een bril en stethoscoop, welke gebouwen er voor de oorlog al stonden. De man wees naar een paar paviljoentjes met open ramen, die de zeebries doorlieten. Het was mogelijk dat Max in een daarvan was geboren en waar Tjitske had moeten schuilen met haar kinderen onder het bed voor dat bombardement.

Vanaf het ziekenhuis had Odin na enig zoeken het vermoedelijke pad gevonden, waarover Tjitske 's nachts op een brancard, met de baby in

haar armen, was gedragen. Het pad, over een heuvel, bleek nog steeds een geitenpad te zijn en er waren minder bomen. De afstand was korter dan hij uit de verhalen van zijn moeder had begrepen. Maar toen was het nacht, het pad glibberig en de situatie levensbedreigend, terwijl Odin er nu rustig wandelde op een warme, zonnige ochtend.

Na enige tijd kwam Odin op de plaats waar het Boskamp had gestaan. Hij herkende de locatie aan het riviertje dat er stroomde, waar Tjitske kleren en luiers had staan wassen, maar vooral ook vanwege het karkas van een gedeeltelijk uitgebrande olie-voorraadtank, waarover zijn moeder had verteld. De bijna doorgeroeste delen stonden nog overeind. Maar in plaats van een bos, was er nu een levendige kampong met huisjes tussen mangobomen, kokospalmen en bananenbomen.

Op een bruggetje over de kali bleef hij staan en probeerde zich voor de geest te halen hoe het in het Boskamp geweest moest zijn. De Nederlandse vrouwen, met minimale bagage uit hun comfortabele huizen verdreven, de meeste mannen aan het front, de onzekerheid over oorlog en toekomst en levend in overvolle bamboe barakken met andere, soms onbekende, vrouwen. Totaal ontworteld. Nu deden lokale vrouwen vrolijk pratend de was in het riviertje en blote bruine kindertjes speelden in het water langs de oever.

Na zijn overpeinzingen draaide Odin zich om en liep terug naar de stad.

Het Boskamp was gebouwd voor een tijdelijke opvang en ongeschikt voor langer verblijf van zoveel vrouwen en kinderen. Er waren nauwelijks sanitaire faciliteiten en van douchen na een hete tropische dag was geen sprake. De gevangenen werden daarom in vrachtwagens overgebracht naar de STOVIL (School Tot Opleiding Van Inlandse Leraren).

De bewoners van het eiland keken zwijgend toe. Het leek hen onwerkelijk dat de Hollanders, die driehonderd jaar de hele archipel hadden bestierd, in een paar dagen gevangenen waren geworden van een ander Aziatisch volk. Het imago van Europeanen als een onoverwinnelijk volk was voorgoed kapot.

Tjitske zat in de open vrachtwagen op een harde houten bank, met de baby in haar armen, Odin naast haar en een valies met hun schamele bezit-

tingen aan haar voeten. Net als de andere gevangenen voelde ze de vernerding. Veel van de Hollandse vrouwen in de vrachtwagens kwamen van families die al generaties lang in Nederlands-Indië woonden, dat ze beschouwden als hun land van herkomst. Voor hen waren de veranderingen onverteerbaar. Alsof ze opeens met wortel en tak uit hun geboortegrond getrokken waren. Vooral mensen uit hoge posities konden dat niet accepteren en zij waren vaak de eersten die stierven aan het Japanse kampleven.

Tjitske kon er beter tegen. Zij kwam uit een klein Fries dorp en had als kind vaak in de klei van de moestuin van haar moeder gestaan. Zij was niet opgegroeid met baboes en bediendes.

Het met prikkeldraad omheinde gebouwencomplex van de STOVIL school lag aan de grote baai en natuurlijke haven van Amboina. Daar zagen de vrouwen Japanse marineschepen voor anker liggen. Voordat ze naar binnen mochten werd alle bagage weer gecontroleerd en wat de soldaten nog aan geld en sieraden vonden werd afgepakt.

Op de school was weinig plek voor de gevangenen, die over klaslokalen en andere ruimtes verdeeld werden en op matjes op tegelvloeren sliepen. Het werd nog krapper toen in de loop van weken ook andere Europese burgergevangenen naar STOVIL kwamen. Mannen en vrouwen, van omliggende eilanden, zoals Ceram, Ternate, Banda en Halmaheira, tot aan Nieuw-Guinea toe. Ook werden de verpleegsters van het militair hospitaal in STOVIL geïnterneerd. Zij hadden het kinderbedje van Odin en een wandelwagentje meegenomen.

Indo's, mensen van gemengd bloed, mochten dit kamp verlaten als ze bereid waren een rassenvoorklaring te tekenen dat ze 'Inlands' waren. Sommigen deden dat en bleven daardoor buiten de kampen. Wat niet altijd betekende dat ze het beter hadden. Vooral tegen het eind van de oorlog was er overal grote armoede en honger.

Uiteindelijk waren er ruim 500 mannen, vrouwen en kinderen in STOVIL ondergebracht, met soms wel 30 mensen in een lokaal. Tjitske bivakkeerde in een halletje voor een kantoor, dat ze met haar twee jonge kinderen nog moest delen met andere mensen, waaronder een pater uit Ceram. Die had een koffer bij zich vol gedroogde zoute vis als noodrantsoen, met als gevolg dat ze dag en nacht in de stank van vis zaten.

Mensen die elkaar niet kenden sliepen opeens naast elkaar op matrasjes en matjes. Er was geen privacy. En dat niet alleen. Toen Tjitske nog in het Boskamp was had Harm kans gezien om haar, via een arts, een paar blikjes gecondenseerde melk te bezorgen voor de kinderen. Aangekomen in STOVIL besloot ze er eentje open te maken. Ze haalde een blikje uit haar valies en ging op zoek naar een opener. Toen ze daarmee terugkwam, was het blikje melk verdwenen. Iemand had het gepikt. Het gaf Tjitske een schok en ze realiseerde zich dat ze, ook onder deze omstandigheden, goed op haar bezittingen moest letten.

De nachten waren voor veel vrouwen moeilijk. Dan dachten ze aan hun man, waar die zou zijn, of hij nog in leven was en dan voelden ze hun verlangen. Maar niet alleen de vrouwen kenden die gevoelens. De klaslokalen hadden prikkeldraad voor de ramen en soms liep er een schildwacht voorbij die een vreemd weemoedig liedje vol verlangen neuriede. Een enkele keer reikte een Japanse soldaat een hand door het prikkeldraad om voor een moment een vrouwenhand te voelen. Sommige vrouwen drukten de hand en hielden hem even vast. Vaak kregen ze dan een stukje zeep of zo. Dan was er een ogenblik een menselijk contact dat voorbij de oorlog reikte.

Toen hij vijftig was vond Odin, op zijn zoektocht naar beelden uit zijn prille jeugd, op Amboina ook de schoolgebouwen van STOVIL. Ze waren nog steeds in gebruik als een school. Hij wilde toestemming vragen aan de directeur om de gebouwen te bekijken, maar moest wachten in het halletje voor diens kantoor. Terwijl hij daar op een bankje zat, keek hij naar het raampje boven de kantoordeur dat versierd was met een lattenpatroon in de stijl van de Amsterdamse School. En opeens wist hij dat hij dat raampje kende uit een ver verleden. Toen hij die indruk later deelde met de inmiddels tachtigjarige Tjitske, vertelde ze dat dat het halletje was dat ze deelden met de pater met de koffer vol vis. Odin dacht: ik heb als kind waarschijnlijk vaak naar dat raam liggen kijken vanaf mijn slaapmatje, waardoor het in mijn geheugen gegrift werd.

Van de schooldirecteur kreeg Odin een student mee om hem rond te leiden. Het complex bestond uit gebouwen met leslokalen langs galerijen, die onderling verbonden waren met overdekte gangen zonder muren,

zodat je in de regentijd droog van het ene gebouw naar het andere kon lopen. In de ruimten tussen de gebouwen en gangen waren tuintjes aangelegd.

Odin liep met de student mee en bleef op een punt staan om de situatie in zich op te nemen. Opeens had hij een krachtige flash back. Voor zijn geestesoog zag hij dezelfde gebouwen en gangen, maar nu vol vrouwen, mannen en kinderen en de tuinen waren grasveldjes met veel wasgoed dat te drogen hing en overal was mensenlawaai.

Hoe lang stond hij daar? Tot zijn geest terugflijtste naar de tijd van nu en hij merkte dat de student hem vreemd aankeek. Maar Odin schudde zijn hoofd en liep langzaam verder.

Toen hij later met de oude Tjitske deze flashback besprak zei zijn moeder: 'Ik kan me dat wel voorstellen. Je was een stil jongetje en kon zwijgend urenlang in een wandelwagentje zitten kijken naar het leven om je heen. Die beelden kwamen waarschijnlijk terug toen je daar weer was.'

Terwijl de burgers in STOVIL gevangen zaten, werden de militaire krijgsgevangenen, Hollanders en Australiërs, ondergebracht in een nieuw opgebouwd kamp op het landgoed Tan Tui, dat oorspronkelijk een kokosplantage was. Het lag enige kilometers noordelijker, ook aan de baai.

In oktober van dat jaar, 1942, hoorden de vrouwen dat duizend Nederlandse en Australische militaire krijgsgevangenen afgevoerd zouden worden met een Japans vrachtschip. Naar veel later bleek, werden ze verscheept naar het eiland Hainan aan de Chinese zuidkust, dat ook in handen was van de Jappen. Maar toen wist men dat nog niet.

Vanaf hun kamp konden de vrouwen zien hoe honderden mannen met boten naar een Japans vrachtschip werden gebracht dat in de baai voor anker lag. Pas veel later hoorde Tjitske dat Harm daar bij was. Ze had hem niet meer gezien sinds zijn enige bezoek aan het kraambed en het gaf haar een leeg en verlaten gevoel dat hij niet meer op het eiland was. Het versterkte haar besluit om deze oorlog met de kinderen te overleven.

Op Hainan zouden veel krijgsgevangenen sterven aan ontberingen en mishandelingen. Harm zou het, sterk vermagerd, overleven, maar later nooit over zijn kamptijd willen praten. Het enige wat Odin zou horen was

dat de krijgsgevangenen als werkslaven vliegvelden moesten aanleggen voor de Jap en dat, tijdens een verhoor door de Kempeitai, de Japanse Geheime Politie, een soldaat met een ijzeren staaf Harms linkerarm kapot had geslagen. Die arm kon hij daarna nooit meer goed gebruiken en later zouden zijn ogen sterk achteruit gaan als gevolg van vitaminegebrek in het Jappenkamp, waardoor er gaten in zijn netvlies vielen.

Door het vertrek van militairen naar Hainan, kwam er ruimte vrij in het Tan Tui kamp en de burgermannen van STOVIL werden daar naar toe gebracht met trucks. Tan Tui was niet helemaal leeg. Er zaten nog Australische soldaten die niet waren afgevoerd.

Enige tijd later verhuisden ook de vrouwen en kinderen naar Tan Tui. Daar waren nog lege barakken, bestemd als vrouwenkamp en met prikkeldraad was afgescheiden van het mannenkamp. Ze kwamen terecht in bamboeloodsen van de militaire krijgsgevangenen die verscheept waren naar Hainan en die sindsdien niet waren schoongemaakt. Het was er vies en het krioelde van de wandluizen en ratten.

In de barakken stonden lange rijen britsen, waartussen de vrouwen doeken hingen om enige privacy te hebben. In het kamp waren nu 350 vrouwen, waaronder moeders met kinderen en ook nonnen van de missie die vaak verzorgende taken op zich namen.

Het vrouwenkamp lag aan de open baai en was aan de landkant omheind met prikkeldraad. Aan de andere kant van die afrastering, in het mannenkamp, was een waterpomp. De vrouwen mochten per dag een emmertje bij de afscheiding zetten, dat door mannen gevuld werd met water. Daarbij kon snel fluisterend nieuws worden doorgegeven en soms een briefje. Bij de mannen was ook de keuken waar voor beide kampen gekookt werd. Op de hoeken van de afgerasterde terreinen stonden wachttorens met soldaten. Vrouwen moesten daar langs op weg naar het toilet en elke keer als ze passeerden waren ze verplicht om te stoppen en diep te buigen voor de wacht. Vrouwen gingen ook de zee in om zichzelf of kleren te wassen. Naast de concentratiekampen was een munitiedepot, een grote loods waar de Jappen bommen en granaten hadden opgeslagen.

Bombardement op kamp Tan Tui

Op een dag gebeurde er iets verschrikkelijks.

Geallieerde vliegtuigen bombardeerden de stad en Japanse stellingen, zonder te weten dat daar gevangenkampen waren. Dat was niet aangegeven, zoals bijvoorbeeld op andere eilanden, waar de letters POW (Prisoners Of War) of ‘WOMEN’ op de daken waren gekalkt.

Bommen vielen op de loodsden die in elkaar zakten en waarvan sommigen meteen in brand vlogen. Ook de bommenloods stond in brand. Toen kwam er een geweldige explosie. Een enorme dreun die de grond deed beven en een paddenstoel van zwarte rook rees omhoog. Iedereen rende door elkaar heen. De luchtdruk was zo groot dat bij sommige vluchtende vrouwen de kleren van het lijf gerukt werden en bomen bijna tot aan de grond doorbogen. De oorverdovende klap werd gevolgd door kleinere explosies van ontploffende bommen en granaten. Gloeiende scherven vlogen door de lucht.

Tijtske vertelde vele jaren later aan Odin en Max: ‘Ik pakte jullie alle twee bij de hand en rende zo hard mogelijk naar de baai, zo ver mogelijk weg van de explosies. Veel vrouwen deden hetzelfde. Er heerste grote

paniek en angst. Een van hen vertelde me later dat ik zo snel voortrende dat jullie voetjes de grond niet meer raakten. Voor de kust lag koraal waar ik met blote voeten overheen liep, tot ik tot mijn borst in het water stond met op iedere arm een kind. Jullie gingen zelfs een paar keer kopje onder. Om mij heen vielen bomscherven sissend in het water en het was alsof de zee kookte.

De mannen zagen vanuit hun kamp wat er met de vrouwen gebeurde en braken uit om te helpen. Een grote Australiër kwam naar mij toe. Hij nam jou, Odin, van mij over omdat je de zwaarste was en zette zijn hoed op je hoofd. Zodra de schervenregen ophield en de rook van de explosie was opgetrokken waadden we terug naar land door de zee die hier en daar rood gekleurd was van het bloed van gewonde vrouwen.

Wonder boven wonder waren we niet geraakt. Maar ik heb nog wekelang pijnlijke wonden aan mijn voeten en benen gehad van het koraal. Later werden dat etterende zweren.'

Odin keek met een gevoel van bewondering naar het inmiddels gerimpelde gezicht van zijn oude moeder, die hen beiden door de hele kamptijd heen geloodst had. Daarna glimlachte hij langzaam en zei: 'Ik begrijp nu waarom ik altijd zo dol ben geweest op hoeden. Ik heb zelfs gemerkt dat ik een voorkeur heb voor Australische hoeden. Maar verder herinner ik me eigenlijk niets van dat bombardement.'

Van de kampen was niets meer over. Hier en daar lagen doden als geknakte poppen in vreemde houdingen. Sommige vrouwen en kinderen waren verminkt. Lichaamsdelen lagen op de grond of hingen in het prikkeldraad. Gewonden liepen, zaten of lagen in bloed en gescheurde kleren. Ze werden zoveel mogelijk geholpen, waarbij de nonnen onvermoeibaar waren. Iemand had een laken gevonden dat in repen werd gescheurd om als noodverband te gebruiken. Ook voor de benen van Tjitske. Enkele vrouwen konden nog wat bezittingen terugvinden in de rokende puinhopen, maar de meesten hadden niets meer, waaronder Tjitske.

Bij de explosie bleken 24 vrouwen en kinderen en tien Australiërs omgekomen te zijn. Veel doden waren nonnen, omdat hun loods een voltreffer had gekregen.